

Почитувани присутни,
Почитувани автори,
Драги пријатели,
Драги охридани,

Чествувањето на најголемиот македонски празник – Илинден, е, несомнено, убав повод за да се претстави книга посветена на охридскиот XIX век. Имајќи предвид дека охридскиот XIX век е клучен сегмент од македонскиот XIX век во целина, се работи за тема која е широка, комплексна, би рекле, неисцрпна, па затоа може да се третира од различни аспекти. Оттука, не случајно и авторите на оваа публикација, Димитар Пандев и Славе Ѓорго Димоски, настојуваат да дадат една поширока слика за охридскиот XIX век, па на заинтересираниот читател му нудат можност да се загледа во *ипроложниите животописи на охридскиот XIX век*, да прочита неколку интересни патописни и мемоарски записи какви што се оние, на пример, на Виктор Иванович Григорович, на архимандритот Антонин, на Мери Волкер или на Бранислав Нушиќ, но и извадоци од поетски, прозни и драмски дела од современата македонска книжевност инспирирани од Охрид и од некои познати или помалку познати личности кои живееле во градот или го посетиле во ова време. Ваквиот концепт на книгата не само што овозможува накусо да се проследи историјата на Охрид и улогата на охриданиите во историските процеси и случувања во односното време туку и сето тоа да се согледа во една временска вертикала, односно да се осознае нивното влијание, значење и нивното место во традицијата, што е јасен показател за тоа дека тие личности, настани, идеи, процеси, борби и премрежиња останале трајно забележани во колективната и во индивидуалната меморија, и тоа не само на охриданиите, но и во народното творештво, наоѓајќи одраз и во современата македонска литература.

Првиот дел од книгата, именуван како „Заглед во проложните животописи на охридскиот XIX век“, чиј автор е Димитар Пандев, претставува фактографски богат и збиен текст во кој се зборува за градописот, за етимологијата на името на градот – научната и уште повеќе за онаа народната, за записите кои зборуваат за тоа дека Охрид е „еден од најстарите живи градови на овие простори, но и пошироко“, за охридските летописни белешки и за записите на руските патешественици, за костурско-охридските речнички паралели и за Четиријазичникот на Даниил, за неговите изданија во различни временски и општествено-политички и културно-просветни контексти и за интересот што го предизвикува уште од почетокот на XIX век, потоа за охридско-кукушките беседнички паралели, за охридските салтанати и за уште многу други нешта, односно за сето она што е потребно „за да се доживее охридскиот XIX век, како историја, како

литература, како вистина!“ А тоа не е малку! Зашто тоа е период кога како резултат на подемот на македонските градови, а особено на Охрид, и на македонското граѓанство, поттикнат од интензивните врски помеѓу градот и Европа, постепено се оформува физиономијата на современиот македонскиот литературен јазик, кога охридското наречје „се издигнува на едно повисоко литературно рамниште, враќајќи дел од сјајот од времето свети Климентово“. Токму затоа за тој период на трансформации, особено во време на црковнонародната борба, Пандев, користејќи ја метафората на Блаже Конески, вели дека Охрид опстојува, односно повторно станува „прозорец кон светот“.

А во тој и таков интересен, необичен и богат охридски XIX век, стожерната тема како што забележува авторот, е Григор Прличев, и тоа од многу причини. Прличев е тој што по најторжествениот настан во својот живот – овенчувањето со лавровиот венец и прогласувањето за втор Омир, се враќа во родниот град и станува трибун и предводник на црковнонародната борба. И тогаш кога било потребно *слово оѓнено и ѓламено за да ѓи воодушеви и да ѓи ѓоѓѓѓикне* охриѓаните да го кренат гласот против Патријаршијата, *за да се ѓридвижи ѓѓаа ѓрамаѓна маса, ѓѓоа мнозинсѓѓво*, како што ќе забележи Евтим Спространов, во Охрид ќе загрмат словата на Прличев, кои стануваат тој *ѓѓѓѓ лосѓѓ, ѓѓѓѓѓѓ* што ќе ги помести работите и ќе означи една нова етапа во охридската, но и во македонската преродба воопшто. Прличев станува гласноговорникот на охриѓани, и тоа не само поради неговото слово од 1866 г., во кое им порачува на своите сограѓани да се чуваат себеси, да си ја милуваат татковината, онаа „земја со злато полна“, како што ќе ја опеа народот, та „зато завижѓѓет толку“, туку и поради словото искажано на Русална среда во 1867 година, со кое, според Спространов, му бил зададен најсилен удар на грчкиот јазик, зашто во него Прличев ќе упати остар прекор кон своите охриѓани, велејќи: „Не е ли слепотија голема да ги слушате вашите деца да ви пејет грчки, та ни тие да разберет, та ни вие да разбервите! Како ќе даите одговор пред Господа вие што сами си ги ослепивте чедата ваши со јазик чужди, мртов и најм’чен?“ Токму затоа и Пандев ќе го нарече Прличев најмакедонскиот беседник, исто како што Константин Миладинов е најмакедонскиот поет, а во кругот на овие *јазикоѓѓѓѓоречки личносѓѓи* тој ќе го вклучи и Партениј, архимандритот Зографски, ученикот на Димитрија Миладинов од Галичник, поточно од Бигорскиот манастир, кој ќе го донесе кирилското писмо во време „кога речиси никој во Охрид не го владее како што треба словенското писмо“. Имено, Партениј Зографски се надоврзува на заложбата на Јоаким Крчовски, Кирил Пејчиновиќ и на Теодосиј Синаитски, која наоѓа „свој охридско-струшки изблик во школата на Димитрија Миладинов – да се проповеда на македонски народен јазик по македонските цркви, а не само по манастирите изградени на скришни места“. Тука е и раскажувачот

Кузман Шапкарев, а над сите нив, како што забележува Пандев, „се извишува стамено научната фигура на Крсте Петков Мисирков, кој во својата ’За македонските работи’, вклучува и особености од охридскиот говор во широка јазична основа од македонските централни говори“. А сите тие, потенцира тој, ја чинат *книжевната фаланга на македонскиот XIX век!*

И ако е тоа фалангата, тогаш зад неа стојат армијата борци, без чие дејствување народното дело ќе немало успех. А предизвиците биле многубројни! Таа армија ја сочинуваат не само охридците што никогаш не ги напуштиле охридските сидини туку и оние што заминале по светот, па секој на свој начин ја ширеле вистината за Охрид и за Македонија, како Георги Баласчев, „кој едно време толку труд ќе вложи да ја проучи археологијата и историјата на бугарското ханство и јавно им го предочува на Бугарите нивното татарско, а не словенско потекло“, или Коста Абраш, „кој ќе стане еден од најпознатите пролетерски поети во време кога пролетаријатот уште не бил осознаен дека во него е силата“, или како Дедов, „кој во Белград ќе го издава весникот ’Балкански гласник’ и ќе ја информира светската јавност за ситуацијата во Македонија“ и уште многу други. „А пред сите нив“, нагласува Пандев, „да ти биде свети Климент Охридски, учителот наш, кој потем стапките Кирилometодиеви одново се вратил во Охрид и ја основал еднаш за навек Охридската книжевна школа...“, која со своето дејствување и со книжевната продукција и во XIX век предизвикува голем интерес во славистичките кругови и кај врвните светски лингвисти.

Од редицата културни војни не се заборавени ниту охридците кои имале доминантна улога во оние здруженија на македонската емиграција, пред сè Тајниот македонски комитет и особено Младата македонска книжевна дружина, чие гласило, како што е познато, е списанието „Лоза“, кои јасно ќе ја исцртаат македонистичката линија, промовирајќи ги македонскиот национализам и сепаратизам онака како што и Мисирков ќе ги определи, и ќе ја прошират сферата на употреба на македонскиот јазик. Така, најистакнатиот член на Тајниот македонски комитет, Темко Попов, на кого Шапкарев, најголемиот чаршиузлија, како што го нарекува Пандев, му забележува за недоволната образование, всушност, се јавува како автор на еден од најзначајните публицистички текстови во македонскиот XIX век – расправата „Кој је крив“, која, несомнено, има програмски карактер и во содржинска и во јазична смисла, па Блаже Конески токму поради тоа ќе го вброи Темко Попов меѓу претходниците на Мисирков. За потсетување, Темко Попов ќе се заложува „да имаме за брзо време наши народни владици и уредени училишта, без да имаме потреба од туѓа милост, зашто тешко и горко на оној народ што чека својата душевна храна од туѓи раце и ја поверил на такви

(...)“, посочувајќи дека само така ќе се излезе од општествената и умствената парализија, состојба која не им е својствена на Македонците, та малку нескромно ќе каже: „Не за фаленје кје кажа оти ние, Македонциве, од натурата не сме дарујани да валиме, и не валиме кон назад, кон мрак, а, напротив, наш отличен белег бил и је: бистрина на умот, лјубов кон науката и кон друзите трговски завзимања.“ *Лозариџе*, пак, ќе повикаат да се соединат раздробените сили во една моќна сила – сила народна, „ако сакаме да ја зачуваме иднината на нашата татковина“, па ќе бидат остро нападнати од провладиниот софиски весник „Свобода“ и ќе бидат обвинети, меѓу другото, дека имаат други цели – да создадат нов литературен македонски јазик, во чија основа се препознава токму охридскиот дијалект. Тоа ќе биде окарактеризирано како стремеж да се воведо литературен сепаратизам, кој природно го влече со себе и политичкиот.

И така на овие случувања се надоврзува и револуционерното раздвижување и дејствување во Охрид. Во таа смисла, Д. Пандев пишува: „Охридските илинденци ја отсликуваат охридската и, пошироко, македонската семејна и професионална вмреженост, низ една разновременска осмисленост вгнездена во смислата на македонската национална самобитност: Прличевци прераснаа во Делчевци.“ Прличев, кој одлучно ќе ја поведе антипатријаршиската борба на охридското граѓанство во 60-тите години од XIX век, во последите години од својот живот со бокал вино ќе им наздравува на револуционерите и „ќе ја испее песната за Христо Момир во чија куќа бил пречекан војводата Малешевски, дедо Иљо“. Зашто, како што поентира авторот: „Песната не заборава, како водата, како езерото!“

А секоја од овие личности – староседелците, дојденците, пропатувачите и сите други, како што се вели во книгата, „биле, но и сè уште се податливи за во уметничка литература“. Зашто, *чудни се ѝаџиџиџаџа на македонскаџа ѝрерорба, а особено охридскиџе, и џие водаџи дирекџино во лиџераџураџа*, не само на онаа од тоа време туку и на онаа од нашата современост. За тоа сведочи изборот направен од авторите на публикацијата за која зборуваме денес, а во кој се вклучени поетските дела на Ристо Лазаров, Миле Волканоски, Миле Стојковски, Петре М. Андреевски, Славко Јанески, потоа извадоци од прозните дела на Георги Сталев, Димитар Пандев, Иван Точков, Иван Паунчев, Ѓорѓија Најдовски и Зоран Ковачевски, како и од драмското творештво, почнувајќи од Васил Иљоски, Иван Точко, преку Димитар Пандев, Зоран Пејкоски, па сè до Никола Митровиќ Бабе, за чијашто пиеса „Порта“, Славе Ѓорго Димоски ќе забележи дека „го следи карактеристичниот шарм на македонската битова драма (...), но и дека авторот истовремено, „во духот на постмодерното, вешто користејќи ја интертекстуалната матрица, драмската приказна ја гради врз (пре)раскажан и запишан

текст за една несреќна љубов која се случила во Охрид како резултат на традициите, табуата, адетите, ривалствата итн.“

На крајот, би сакала да им упатам искрени честитки на авторите, согласувајќи се со нив дека Охрид никогаш не бил, ниту ќе биде обичен град, па така ми се чини дека и оваа книга не е обична, веројатно затоа што е за Охрид и е напишана од охриѓани. Верувам дека таа ќе побуди голем интерес кај сите оние што се интересираат за охридскиот, но и за македонскиот XIX век, а за сите оние што допрва сакаат да научат нешто повеќе за него, ќе биде предизвик и поттик и пошироко и подлабоко да го запознаат.

Воедно, би сакала да го честам и големиот празник – за многу години да ни е Илинден! Да ни е вечен нашиот личен и необичен Охрид и да ни е вечна нашата чудесна Македонија!